

FRI-ONLINE-DPM(S) -06:

SPECIFIC METHODOLOGICAL COMPETENCES OF LECTURES AT CENTRES FOR CONTINUOUS EDUCATION

Assoc. Prof. Diana Zhelezova-Mindizova, PhD

Department of Philological and Natural Sciences, Silistra Branch,

“Angel Kanchev” University of Ruse

Phone: 0898585210

E-mail: dmindizova@uni-ruse.bg

***Abstract:** Abstract: The paper reviews existing efforts aimed at creating attractive and flexible opportunities for the acquisition of basic skills, new competencies, qualifications and retraining in the formal education system and in non-formal learning, as well as creating conditions for informal learning. The main goal of the training at the Centre for Continuing Education is not measured simply by its successful completion, but by supporting the acquisition of suitability for pedagogical professional employment through the quality of the provided educational services according to the needs of the trainees. Under “suitability for pedagogical employment” it is understood the acquisition of useful knowledge, skills, attitudes and habits for increasing the professional suitability and motivation for teaching by the trainees. The specific methodological tools involved in education, training, retraining, and qualification of adults encourage, support and develop an individual pathway for retraining and lifelong learning*

*.**Keywords:** Continuous education, methodology of teaching, adult learners, competences.*

JEL Code: I29

ВЪВЕДЕНИЕ

Политиките за подготовка на педагогически специалисти на национално ниво са съобразени с актуалните тенденции в съвременното образование, които предполагат не само директен трансфер на знания от учителите към учениците, но и изграждане на умения за самостоятелно и критично мислене, за работа в екип и личностно развитие. Освен за висококачествена първоначална подготовка на педагогическите специалисти, **са създадени условия за тяхната последваща квалификация и кариерно израстване.**

От изключителна важност е да променяме учебната среда, изучаваните дисциплини и методите на преподаване с темпове, съответстващи или изпреварващи динамиката на променящия се свят.

Променени са държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“ относно повишената практическа подготовка на бъдещите преподаватели. Предоставят се алтернативни пътища за навлизане в учителската професия. Стимулира се интересът към педагогическите професионални направления и специалности във висшето образование с определянето на повече свободни места, по-добро финансиране, отпускане на допълнителни стипендии и освобождаване от заплащане на такси за целия курс на обучението за студентите в професионални направления „Педагогика“ и „Педагогика на обучението по...“. Увеличен е относителният дял на приема по професионални направления от области на висше образование „Педагогика“ от 4.6% на 7.6% и „Педагогика на обучението по...“ от 4.2% на 5.9%, през учебната 2020/2021 година за субсидирано обучение, спрямо учебната 2015/2016 година. Актуализирани са държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“. Осъвременяват се учебните планове и програми на висшите училища с цел въвеждането на компетентностния подход в обучението на студентите в педагогическите специалности. Проучени са взаимоотношения между език и култура като “фундаментални за различните професионални общности”(Vebenova-Nikolova,2020:224). Въведени са учебни дисциплини като „Компетентностен подход и иновации в образованието“, „Приобщаващо образование“, „Информационни и комуникационни технологии в обучението и работа в дигитална среда“ и др. Акцентира се на развитието на уменията на бъдещите педагози за работа в „мултилингвална комуникационна среда”(Vebenova-Nikolova,2020:224). Всички тези промени целят повишаване на качеството на подготовка на педагогически специалисти и при тяхната преквалификация и или следдипломна специализация.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Според данните от проведеното проучване на Европейската комисия през 2019 година, които са обобщени в доклада „Education and Training MONITOR 2019“⁸ редица държави са изправени пред сериозен недостиг на учители във всички или в някои области като например: наука, технологии, инженерни науки, математика. Освен това всички 23 европейски държави, участвали в проучването TALIS 2018⁹, сред които е и България, посочват като основен проблем застаряването на учителската професия – в следващите 10 години ще се пенсионират около една трета от работещите в момента учители. Нещо повече: поне 6 от тези държави (Италия, България, Литва, Естония, Гърция и Латвия) ще трябва да подновят почти половината от учителите в системата на средното образование, като назначат нови педагози на местата на пенсиониралите се. Именно поради това една от основните цели в *Приоритетна област 3. Мотивирани учители* в „Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 - 2030)“¹⁰ е свързана с прилагането на мерки за „устойчивото обезпечаване на образователната система с педагогически специалисти ... във всички институции и по всички дисциплини“ (Стратегическа рамка, 2021, с. 24). Нещо повече: сред предвидените мерки в Стратегическата рамка е и „прилагането на политики, стимулиращи придобиването на квалификация „учител“ от специалисти от други професии и включването им в системата на образованието“ (Стратегическа рамка, 2021, с. 24).

С оглед на това подготовката и обучението на специалисти от други професии за учители по различни предмети е особено актуална.

Структурите на висшите училища, в които се провежда обучение за повишаване на квалификацията или специализация на педагогическите кадри, също са различни: факултети, департаменти, центрове за продължаващо обучение, центрове за следдипломна квалификация, отделения и звена за повишаване на квалификацията и за специализация.

Повишеният интерес към учителската професия намира своя резонанс и в повишеното търсене на формати за професионална преквалификация и следдипломна специализация. Във Филиал Силистра на Русенския университет това са следдипломните обучения за: придобиване на професионална квалификация "учител по..." (*по учебни предмети според професионалното направление от областта на висшето образование за завършили с образователно-квалификационна степен "бакалавър" или "магистър"*); следдипломна специализация за придобиване на професионална квалификация "учител по физическо възпитание и спорт" (*за завършили висше образование с присъдена или придобита допълнителна професионална квалификация "учител" или „учител по...“*). Този вид обучения се администрира от Центъра за продължаващо обучение при Филиал Силистра.

Учебните планове са съобразени с новите държавни образователни изисквания, заложи в Наредбата за държавните изисквания за придобиване на професионална квалификация „учител“, обн. ДВ. бр.89 от 11 ноември 2016 г., изм. и доп. ДВ. бр.105 от 18 декември 2018 г., изм. и доп. ДВ. бр.10 от 5 февруари 2021 г., които регламентират минималния хорариум в академични часове за задължителните учебни дисциплини, за задължително избираемите учебни дисциплини, за факултативните дисциплини и за практическата подготовка.

Учебните дейности са с фокус към прилагане на компетентностния модел на иновативни методи на обучение. Необходими са още системни усилия за осъществяване на преход от преподаване на знания към усвояване на ключови компетентности.

⁸ Съобщение на Комисията до европейския парламент, съвета, европейския икономически и социален комитет и комитета на регионите, COM(2020) 625 final, 2020. from <<https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/2019-education-and-training-monitor-summary.pdf>>

⁹ Schleicher, A. (2018). *Teaching and Learning International Survey (TALIS 2018), Insights and Interpretations*, OECD. <https://www.oecd.org/education/talis/TALIS2018_insights_and_interpretations.pdf>

¹⁰ Стратегическа рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030), <<https://www.mon.bg/bg/143>>

Отчитайки качествено променената социална среда и роля на образованието, обучението и ученето в съвременните общества, както и постиженията и проблемите пред българското образование Министерството на образованието и науката изготвя Стратегическата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България (2021 – 2030) (Стратегическа рамка). Тя заедно със Стратегията за развитие на висшето образование в Република България в периода от 2020 година до 2030 година очертават общата рамка за развитие на образованието, обучението и ученето в Република България до 2030 година. Стратегическата рамка формира следната **Визия за образованието, обучението и ученето в Република България през 2030 година**:

През 2030 година всички български младежи завършват училищно образование като функционално грамотни, иновативни, социално отговорни и активни граждани, мотивирани да надграждат своите компетентности чрез учене през целия живот. Осъществяването на Визията се очаква да доведе до следните резултати:

„1. Институциите от системата на предучилищното и училищното образование през 2030 година предлагат максимално сигурна, здравословна, екологична и подкрепяща среда, където си дават среща образователни традиции, иновативни педагогически решения и дигитално развитие. Те непрекъснато се развиват като пространства за учене и развиване на интересите, за отдых и взаимодействие между деца, ученици, родители и местна общност, обединени от споделени ценности за постигане на общозначима цел – формиране на знаещи и можещи личности, способни да правят отговорни избори и да реализират целите си в динамична и конкурентна социална среда.

2. Педагогическият специалист през 2030 година е компетентен, подкрепящ, диалогичен, отворен за иновации, с мисия и с нагласа за постоянно учене и развиване на личностните си и професионални компетентности, да мотивира и да вдъхновява учениците, да им помага да изграждат умения и компетентности, които да прилагат в различни житейски и професионални ситуации. Той помага за тяхното когнитивно, творческото, личностно и емоционално развитие, работейки в партньорство и с родителите.

3. Децата и учениците през 2030 година притежават компетентности и се стремят към личностно развитие и усъвършенстване през целия живот. Те притежават нагласа за успешна социална и професионална реализация и за принос към обществото. Те са активни граждани, които съхраняват традиционните ценности и работят за цялостно подобрене на социума и обществено благополучие“.

Усилията са насочени към създаване на привлекателни и гъвкави възможности за придобиване на основни умения, на нови компетентности, **на квалификация и преквалификация във формалната образователна система** и в неформалното обучение, както и създаване на условия за информално учене. Всеки избор на индивидуални стратегии за образование, обучение и учене е насърчаван, подкрепян и развиван по този начин.

Предвид изведените приоритети методологическите аспекти на обучението съответстват на спецификата на съдържанието на учебните курсове и на вида на учебните занятия по съответната дисциплина (лекции, семинарни или практически упражнения). Прилагат се моделът на преподаване и учене, основан на компетентностния подход и съвременните принципи на обучение, свързани с *педагогиката на уменията, необходими за успешно професионално и личностно развитие през XXI век* (т.нар. 21st century skills or the 4Cs), които се основават на развитието на следните компоненти умения: критическо мислене, сътрудничество и работа в екип, общуване (вкл. и с представители на други култури) и творчество. Постава се подчертан акцент върху интегрирането на подхода на структурализма, активното учене и обърнатата класна стая, които дават възможност за развитието на посочените умения. Активно се използват и средствата на съвременните информационни и комуникационни технологии (ИКТ), както в учебния процес, така и при задачите за самостоятелна работа, които следва да бъдат изпълнени от студентите.

Главната цел на обучението в ЦПО не се измерва просто с успешното му приключване, а с подпомагане на придобиването на пригодност за педагогическа

професионална заетост. чрез качествено предоставените образователни услуги според потребностите на обучаваните Под „**пригодност за педагогическа заетост**” се разбира придобиването на полезни знания, умения, нагласи и навици за повишаване на професионалната пригодност и мотивация за учебен труд. Тя е важно условие за подобряване качеството на упражнявания труд чрез усъвършенстване на квалификацията и привеждането ѝ в съответствие с изменящите се изисквания на икономика, основана на знанията. Нейна характерна черта е степента на приспособимост, която демонстрира курсистът при намиране и запазване на работното място и усъвършенстване на професионалните педагогически умения.

Съвременната методическа парадигма при обучение на възрастни се базира на интерактивната концепция. Принципно термини от обучението на възрастни навлизат активно в последните десетина години по линия на международни проекти и програми, внасящи и съответните им преводи, които не винаги са издържани и съответстващи. Така се стигна до наличието (на пръв поглед) на огромен брой нови подходи и методи. Познати са различни названия:

- интерактивно обучение;
- активно учене;
- учене чрез опит и преживяване;
- ориентирано към действие обучение;
- ориентирано към резултат обучение;
- центрирано върху учащите обучение;
- ситуативно обучение, и др.

При интерактивната концепция за обучение се активират всички видове съпътстващиученето процеси: опознаване, изследване, практическо приложение, общуване.

За да бъде успешно обучението на възрастни, то трябва да е базирано на разбиране и съблюдаване спецификата на възрастните като участници в учебен процес. Този въпрос е основен при развиване на методическата компетентност на преподавателите в ЦПО (табл. 1).

❖ Прави обучението приятно, интересно, атрактивно, раздвижено, намалява рутината и умората като ангажира обучаваните, активира мисленето и действието им, съсредоточава вниманието им;
❖ Развива чувство за отговорност към самите тях и другите в групата, въвлича ги в съвместно решаване на задачи и проблеми, в общо споделена отговорност за резултатите от учебния процес и успеха му;
❖ Приобщава обучаваните към колективни/групови/екипни дейности, развива социална компетентност;
❖ Развива чувство за самостоятелност, самоувереност и смелост за вземане на решения и същевременно носене на отговорност за последствията от тях, за самокритичност и критичност;
❖ Развива творческия потенциал на обучаваните, предразполага към креативност;

❖ Повишава мотивацията за учене, повдига ентузиазма и самочувствието им;
❖ Гарантира постоянна обратна връзка между всички участници в обучението.

Табл. 1 Характеристики на *Интерактивния подход* при обучението на възрастни

Важно е да се отчита спецификата на възрастните при подготовката, провеждането и оценяването на обучението. А практиката показва, че **подходът към възрастните в процеса на обучение често е по-важен за успеха му, отколкото самите знания, които се предават.**

Профилът на възрастните обучавани съдържа следните основни характеристики: (Наръчник за обучаващи - преподаватели, инструктори и наставници в центрове за професионално обучение, 2014)

1. Затруднения: Преподавателите в ЦПО трябва да осъзнават, че паралелно с обучението възрастните обучавани имат много други ежедневни ангажименти: на работа, в семейството, в социалната среда. По тази причина те не бива да преекспонират несправянето с определени задачи като „домашни”, самостоятелна подготовка на презентации, разработки и др.;

2. Входящото ниво: При болшинството от възрастните обучавани - определящо не е образованието, а житейският опит, професионалният и минал опит в ученето. Опитът за тях е основен източник на знания и с тях те съпоставят новите информации, които получават по време на обучението;

3. Недоверие и съмнение: Възрастните обучавани често са недоверчиви и поставят преподавателите пред изпитания, демонстрирайки по-голяма вяра в собствените си преживявания и източници на информация, отколкото в това, което се поднася от преподавателя, особено ако противоречи на опита им или не се разбира добре – факт, който възрастният обучаван рядко признава. Затова интуитивно подлагат на съмнение предоставената им информация и търсят потвърждение – в практиката, в опита на другите обучавани;

4. Възрастните са чувствителни на тема: „достоинство” и „уважение” и държат на равнопоставяне, взаимно зачитане и демократичност както в обучението, така и в общуването без оглед на социални, етнически и културни особености на произхода им; „успех и зачитане на техните постижения”. Тук преподавателите трябва да бъдат много внимателни при обратната връзка и оценяване на постиженията в обучението и да се съсредоточат върху насърчаване и щадящо поднесени оценки. Възрастните обучавани се демотивират, ако създадат впечатление за „незнаещи и неможещи” и дори могат да се откажат от ученето, ако се почувстват застрашени по отношение на личния си авторитет и имидж.

5. Прагматичност: При възрастните обучавани желанието да учат, знаят и могат повече е строго прагматично обусловено и ориентирано към непосредствената полза от ученето, откъдето произтича и високата степен на избирателност – те сами определят курсовете, които да посещават, и от тяхното съдържание приоритизират онези теми, които ще им помогнат най-много за постигане на непосредствено поставените им лични цели;

6. Мотивация: При възрастните обучавани мотивацията за учене принципно е вътрешна, свързана с желание за израстване в кариерата, потребността от справяне с нови предизвикателства, за изява, признание и себе-утвърждаване, социална реализация, за което са необходими допълнителни знания. Мотивацията може да бъде и външна – по изискване на ръководството във връзка с нови технологии и материали, наложени промени на

работното място, с които не са готови да се справят сами, в очакване за нова, по-висока позиция и/или по-висока заплата и др.;

7. Отговорност: Възрастните обучавани поемат заедно с преподавателя отговорността за успеха на обучението, защото подхождат отговорно към него поради обвързаността им с осъзната потребност от обучението за удовлетворяване на конкретни потребности от знания и умения.

В периода март-април, 2021 г. бе проведено структурирано интервю с 15 курсиста от курса за придобиване на професионална квалификация «Учител», 10 жени и 5 мъже. Проучването беше насочено към екстраполиране на основните умения на преподавателя при работа в ЦПО според обучавените с цел повишаване на качеството на учебната работа, нейната ефективност и ефективност. Отличени бяха следните характеристики, отличени като «умения» от тестваните, целящи да улеснят преподавателите при провеждане на обучението и да намалят сериозно опасността от изпадане в неудобни, дори критични ситуации по време на обучението (табл. 2) :

1.	Преподавателите умеят да възприемат обучаваните като равностойни партньори и показват това;
2.	Преподавателите умеят да проучват - при възможност - предварително или поне в началото на обучението техните потребности, интереси и нагласи, както и техния професионален/житейски/учебен опит (може да се постигне при входящия панел), и задължително съобразяват учебното съдържание и методиката на преподаване с тях;
3.	Преподавателите умеят да работят с групи с различен състав. Добро решение на проблема с различията в групите на възрастните обучавани е използването на работа по групи, за да не се забелязват осезателно различията в нивото на образование, опит и успеваемост на обучаваните и всеки от тях да намира своето място и да се чувства полезен и удовлетворен и да изживява чувство на успех. При условие, че групите биват внимателно определени, груповата работа минимализира различията и обединява обучаваните в постигането на общата учебна цел;
4.	Преподавателите умеят да не допуснат обсъждане пред всички на неуспеха на някои от обучаваните – нито от самите себе си, нито от останалите обучавани, а напротив - забелязват и поощряват и най-малкия им успех и поддържат увереността им, че могат да се справят, без да се губи усещането за реалност, което е труден баланс, който се придобива с опита;
5.	Преподавателите умеят да поддържат постоянна обратна връзка с обучаваните относно степента на трудност на темите и разбирането им, акцентират върху тяхната полезност в личен, професионален и социален план, върху връзката между теорията и практиката, техния опит и новото знание;
6.	Преподавателите умеят да подпомагат възрастните обучавани да придобият умения за самостоятелно учене с цел поддържане на траен интерес към усъвършенстване в професията;
7.	Преподавателите умеят да създават ведра и приятна обстановка, в която възрастните обучавани се чувстват добре, с подходящо настроение, наслаждавайки се на ползотворни професионални и човешки контакти и осъзнавайки връзката между личната си активност и социалния успех в полза постигане на по-доброто качество на живот.

Табл. 1 Характеристики/умения на **преподавателите** при обучението на възрастни

В съчетание с прилагане на работа по групи се постига избягване на регистриране на : недостатъчни умения за учене и затруднения при запаметяване и използване на специфична терминология, притеснения при формиране и изказване на собствено мнение, трудна адаптивност към новата среда, лесна умора, особено в началото, и др.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение може да се каже, че ако при традиционното преподаване, обучаваните се адаптират към обучаващата институция с нейните правила и ред, и с подхода на

преподавателите, то при обучението в ЦПО, особено при възрастни обучавани, е важен когнитивно-емоционалният профил на участниците в него, техните потребности, цели, мотивация, последваща реализация – т.е. обучаващата институция и преподавателите се адаптират към способностите и интересите на обучаваните. Постига се обучение в съответствие със спецификата им. Можем за обобщим, че някои основни характеристики на обучението на възрастни са: осмисляне и разбиране на учебното съдържание с практическо приложение, интегриране на стари с нови знания/нова информация, на мислене с действие чрез включване на казуистични упражнения; проблемно ориентирано учене; динамично и разнообразно; формиращо нагласи, отношения и ценности; основано на диалог и взаимодействие.

REFERENCES

Bebenova-Nikolova, D.(2020), Language – culture relation and teacher’s intercultural competence, IN: Reports Awarded with "Best Paper" Crystal Prize, 59th Annual Scientific Conference of University of Ruse and Union of Scientists „NEW INDUSTRIES, DIGITAL ECONOMY, SOCIETY -PROJECTIONS OF THE FUTURE III“, Angel Kanchev University of Ruse, University of Ruse Publishing Centre, 2020, pp. 224-229, ISBN 1311-3321;

Definition and selection of competencies DeSeCo. (2005). The definition and selection of key competences OECD. <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf> (Accessed on 12.10.2021);

Doncheva, J. (2017). Principles of training in line with the new thinking and action. Presented at „Mircea cel Batran” Naval Academy Scientific Bulletin, Volume XX –2017 –Issue 1. Published by “Mircea cel Batran” Naval Academy Press, Romania;

Handbook for teacher - trainers, instructors and mentors in vocational training centers (2014), Sofia,; **(Оригинално заглавие: Наръчник за обучаващи - преподаватели, инструктори и наставници в центрове за професионално обучение, 2014, София, 2014.);**

Vicheva, P. (2019). Some methodological implications for supporting maritime English classroom activities In: Reports at 58th Annual Science Conference of Ruse University and Union of Scientists –Ruse “New Industries, Digital Economy, Society –Projections of the Future II”;

Zhelezova-Mindizova, D. (2019). Analysis of critical thinking within the context of Benjamin Bloom’s taxonomy of educational objectives, Reports Awarded with "Best Paper" Crystal Prize, 58th Annual Scientific Conference of University of Ruse and Union of Scientists “New industries, digital economy, society -projections of the future II, “Angel Kanchev” University of Ruse, Union of Scientists – Ruse, 2019;

Zhelezova-Mindizova, D. (2020). Contemporary pedagogical challenges within the context of the European Framework for the Digital Competence of Educators (DIGCOMPEDU) **(Оригинално заглавие: Железова-Миндизова, Д. Съвременни педагогически предизвикателства в контекста на Европейската рамка за дигиталната компетентност на преподавателите (DIGCOMPEDU). В: Сборник с доклади от ЮБИЛЕЙНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ „45 ГОДИНИ КАТЕДРА „ЕЗИКОВА ПОДГОТОВКА“, ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“, Варна, стр. 121-131, 2020 г., ISBN 978-619-7428-53-7;**